

Фінансування політичних партій на парламентських виборах

Тетяна Семенюк,
викладач кафедри
міжнародних відносин і країнознавства
Рівненського інституту слов'янознавства

Позачергові парламентські вибори в Україні ще раз актуалізували проблему фінансування політичних партій. Відтак у статті досліджуються джерела фінансових ресурсів політичних партій, канали надходження коштів під час парламентських виборів.

Діяльність політичних партій завжди так чи інакше пов'язана з використанням фінансових ресурсів. Адже реалізація політичних проєктів неможлива без серйозної матеріальної бази. Особливо актуальною стає проблема фінансування партій в період передвиборчих кампаній – основні витрати пов'язані саме з цим процесом (купівля телеєфіру, бігборди, видання агітаційної літератури тощо).

Здебільшого партії використовують неофіційні капітали. Адже членські внески – це далеко не основне джерелом фінансування діяльності партійних структур не тільки в Україні, а й в інших країнах.

Загалом функціонування політичних партій більш чи менш детально висвітлюється як в українських, так і в зарубіжних виданнях. Зокрема, теоретичні засади діяльності партій і партійних систем викладено в працях М. Дюверже, Дж. Сарторі, Р. Катца, Р. Міхельса. В українській політичній науці цьому питанню присвячували свої розвідки Ф. Рудич, С. Троян, А. Коваленко, С. Макеєв, Ю. Шведа.

Основне **завдання**, поставлене автором цієї статті, полягає в тому, щоб дослідити і проаналізувати джерела фінансування партій, що використовувалися в ході парламентських виборчих кампаній в Україні у 2002 – 2007 роках.

Як відомо, фінансування виборчих кампаній з Державного бюджету здійснюється на мінімальному рівні. Значно потужнішими джерелами фінансування були особисті виборчі фонди кандидатів. У цьому контексті

слід відзначити використання українським політичними силами іноземного, зокрема – російського капіталу. Це пов'язано з діяльністю транснаціональних фінансово-промислових груп, які інвестують підприємства, що контролюються проросійськими лобістськими групами в Україні, а також з діяльністю банківських структур російського капіталу („Укргазбанк”, „Альфа-банк”, „Київінвестбанк”, „УкрСиббанк” тощо) [1; 9].

Аналізуючи передвиборчу кампанію 2002 року, автор помітила тенденцію до активної співпраці української і російської політичних еліт через спільні економічні інтереси. За експертними оцінками, найбільші фінансові ресурси мали тоді у своєму розпорядженні „Трудова Україна”, СДПУ(о), „Демократичний союз”, Партія регіонів, ВО „Батьківщина” – тобто партії, утворені для захисту інтересів державно-політичної еліти або для легалізації політичних інтересів фінансово-промислових груп (ФПГ).

Включення України в орбіту інтересів Росії можна було добитися шляхом інтеграції бізнес-еліти України в бізнес-еліту Росії і створення підприємств України як частини об'єднаних великих фінансово-промислових груп Росії. У зв'язку з цим російська політична еліта зробила ставку на розвиток співпраці з 13 елітними групами, що мали вплив на прийняття важливих політико-економічних рішень. Представники політичної і бізнесової еліти Росії, безпосередньо втягнуті в український виборчий процес 2002 року, намагалися в першу чергу застрахувати власні інтереси в Україні. Провал російських лобістських груп на тодішніх парламентських виборах означав вірогідність провокації економічної кризи з боку Москви. Одним із факторів, що міг спровокувати цю кризу, була пропозиція про інтеграцію валютних ринків двох країн, яка надійшла до Національного банку України ще в грудні 2001 року.

Російський капітал, який функціонував в Україні, можна поділити на дві частини – „ельцинський” і „путінський”. До ельцинського належали російські бізнесові групи, які мали найбільші економічні успіхи за часів президентства Б. Єльцина. Йдеться про компанії, контрольовані або підтримувані Б. Березовським, В. Гусинським, „Альфа-Групп”, „Альянсом”, „Газпромом” [2]. Компанії, які можна умовно віднести до „путінського капіталу”, досягли бізнесового піднесення саме після приходу до влади В. Путіна. До них можна зарахувати компанію РАО „Єдині енергетичні системи”, російський холдинг „Русский алюміній”, певною мірою компанію „Лукойл”. За оцінками експертів, „путінський капітал” був найдинамічнішим сегментом російського сектора економіки України, оскільки його основою були компанії, що користувалися найбільшою підтримкою російської влади.

Представники російського капіталу на парламентських виборах-2002 були присутні майже в кожній більш-менш значній політичній силі України, яка намагалася пройти до Верховної Ради. Зокрема, представники бізнесових угруповань, що перебували під контролем російського капіталу,

були включені до виборчих списків таких політичних сил, як „За єдину Україну”, „Жінки за майбутнє”, „Команда озимого покоління”, „Яблуко”, СДПУ(о).

Представники російського бізнесу пройшли і за списком „Нашої України”. Який сенс росіянам було співпрацювати з політичною силою, що декларувала необхідність зменшення економіко-політичної залежності України від Кремля? Під час реалізації своїх бізнесових проектів в Україні росіяни керувалися не тільки інтересами отримання швидкого прибутку, а й стратегічними економіко-політичними інтересами. Роблячи політичні інвестиції в національно-патріотичні сили, Росія в такий спосіб прагнула нейтралізувати антиросійські настрої в середовищі українських націонал-демократів і послабити вплив на них Заходу. Наскільки відомо, найбільші бізнесово-економічні групи України (О. Волкова – І. Бакая, „Трудова Україна”, Індустріальний союз Донбасу) відмовилися інвестувати гроші в розкрутку національно-патріотичної ідеології „Нашої України”. А тому оточення В. Ющенка було змушене шукати нетрадиційних каналів фінансування „Нашої України”.

З 2000 року особливо відчутною стала експансія російських фінансово-промислових груп в Україні, які прагнули повністю підпорядкувати своїм інтересам українську владну еліту - як центральну, так і регіональну. Московські фінансово-промислові групи, інкорпоруючи свої інтереси в країні „близького зарубіжжя”, вибудовували таким чином єдину вертикально інтегровану елітну структуру, політично й організаційно підпорядковану Москві.

Приплив російського капіталу в Україну здійснювався переважно через російські фінансово-промислові групи, які мали у своєму розпорядженні потужний фінансово-промисловий ресурс (промислові об'єкти, банки), засоби медіа-підтримки, політично-громадський (партії, громадські організації) та адміністративний ресурс. Російські ФПГ стали досить впливовими політичними і бізнес-гравцями в Україні. Серед них найбільш потужними економічно і політично виявилися „Лукойл”, „Русский алюминий” і „Альфа-Груп” [1, с. 4].

З усіх російських промислово-фінансових груп саме „Лукойл” та „Альфа-Груп” мали найпотужнішу медіа-мережу в Україні. У першу чергу це телеканал СТБ. Свого часу він „активно співпрацював” з Ю. Тимошенко (коли вона ще не була в „глухій опозиції до влади”) та київським мером О. Омельченком. СТБ - канал майже загальнонаціональний. Крім „Російського радіо”, „Лукойл” опікував в Україні радіостанції „Хіт-FM” і „Радіо Z”. З друкованої продукції під контролем „Лукойла” перебувала газета „Деловая столица”. Її наклад коливався в межах 30 - 40 тисяч примірників, який поширювався переважно в Києві. Так, група „Лукойл” володіла потужним фінансовими і медійними ресурсами, однак на той момент вона не мала сильних політичних лобістів.

Серед фінансових інструментаріїв групи „Русский алюминий” в

Україні ключове місце посідав „УкрСиббанк”. До 1992 року це був доволі незначний „Харківінкомбанк”. Але 1992 року його акціонером стала українсько-російська корпорація „УкрСибінкор”, яка й створила на базі цього скромного харківського банку „УкрСиббанк”. Одним із засновників корпорації був колишній губернатор Харківщини О. Дьомін (тепер посол України в Російській Федерації). Незабаром в Україні з’явилася й дочірня компанія „Русского алюминия” – „Український алюміній” зі статутним фондом понад 120 млн. доларів, більше 25 % якого належать резидентам України, у тому числі „УкрСиббанку”.

Одним із слабких місць присутності „Русского алюминия” в Україні було те, що він не мав контролю над українськими засобами масової інформації. Втім це компенсувалося значним впливом російських мас-медіа. Російські ЗМІ, які перебували під повним чи частковим контролем „Русского алюминия”, можна умовно поділити на дві групи – структури, афілійовані з Б. Березовським, і структури, афілійовані з Р. Абрамовичем. До речі, на цих даних ґрунтується версія про те, що блок „Команда озимого покоління” фінансувався „Русским алюминием”. Основними сильними сторонами групи були її адміністративний ресурс та потужні фінансово-промислові ресурси.

„Альфа-Групп” була представлена в Україні досить широко. Вона володіла одним з центральних телеканалів, у основного банку групи було представництво в Україні. Основним її медіа-ресурсом був „Новий канал”, котрий здійснював мовлення на багато областей майже цілодобово. Проте аналітичних телепрограм як таких він не мав. Циркулювали чутки, що у переддень парламентських виборів-2002 „Альфа-Групп” збиралася продати „Новий канал” В. Пінчукові за 25 млн. доларів. Була й інформація, що „Альфа-групп” пов’язана з газетою „Московский комсомолец” та радіостанцією „Наше радио”. Сильними сторонами групи слід назвати потужні промислово-фінансові ресурси і значний медіа-ресурс. Серед основних мінусів – порівняно слабкий адміністративний ресурс.

Звичайно, присутність російського капіталу в Україні не може обмежуватися трьома навіть дуже великими транснаціональними корпораціями. Тим часом, на думку багатьох експертів, присутність російських ФПГ на українських ринках є однією з потенційних загроз національній безпеці України. Та попри все основними гравцями українського політикуму залишалися українські ФПГ – „донецький клан”, група Г. Суркіса – В. Медведчука, група В. Пінчука та їм подібні [2].

2006 року продовження активної експансії російських бізнес-груп в Україну було малоімовірним: на привабливі держактиви на кшталт „Луганськтепловоза” чи „Укртелекому” накинули оком провідні вітчизняні ФПГ. У російських ФПГ вистачало клопоту і в себе вдома: націоналізація великого бізнесу, що там розпочалася, змушувала ФПГ північного сусіда більше уваги приділяти збереженню набутих активів, ніж експансії в Україну. Частка росіян у нашій країні — придбання невеликих

за мірками країни компаній або, в кращому випадку, купівля активів, які не вписуються у виробничі ланцюжки українських магнатів. Чужі олігархи Україні не потрібні — своїх не бракує.

Як засвідчили парламентські вибори 2002 року, більшість політичних партій в Україні лобіювала інтереси великих фінансово-промислових груп. Але ж процес лобіювання у нас не оформлено законодавчо!

Під час виборчої кампанії-2006 провладні партії отримували кошти від кількох бізнес-груп, які тоді лише формувалися. Пропрезидентські та пропрем'єрські угруповання лише починали тиснути на ФПГ. До вже сталих бізнес-структур, що активно впливають на дії влади, можна віднести: фінансово-промислову групу П. Порошенка, менш потужні джерела фінансування – ЗАТ „Оболонь”, президент якої народний депутат України О. Слободян є членом УНП, „Промінвестбанк”, „Правексбанк” і „Діамантбанк”. Опозиційні політичні партії, що мали практично необмежені ресурси, репрезентували ФПГ: Донецька група (фінансувала Партію регіонів, очолювану В. Януковичем), група „Трудова Україна” (фінансова підтримка політичної партії „Трудова Україна”), бізнес-середовище СДПУ(о) [5].

Чимале значення в ході передвиборчої агітації мали фінансові витрати партій на політичну рекламу (за даними ТРК „Студія 1+1» в ТСН за 26.02.2006, перша п'ятірка):

1. Партія регіонів витратила 25,5 млн. грн.;
2. Блок Литвина – 23 млн. грн.;
3. „Еко + 25» - 21 млн. грн.;
4. НСНУ – 12 млн. грн.;
5. „Віче” – 10 млн. грн.

Під час парламентських виборів особливо гостро постало питання про фінансування передвиборчої кампанії В. Ющенко, якого нібито фінансував Б. Березовський. Внаслідок цього розгорнувся політичний скандал [7].

Фінансування опозиційних сил здійснювалося і російським бізнесом. Ці сили виступали за тіснішу співпрацю з російськими інвесторами, адже непорозуміння з Москвою, на їхню думку, могло призвести до величезних втрат на міжнародному ринку. О. Мороз, В. Янукович, П. Симоненко користувалися підтримкою російських бізнесменів.

Спонсором проекту блоку Н. Вітренко був російський „авторитет” М. Курочкін. В інтерв'ю газеті „Комсомольская правда в Украине” він заявляв, що партія „Російсько-український союз” (РУСЬ) була головним фінансистом виборчої кампанії блоку Н. Вітренко на минулих парламентських виборах. За словами М. Курочкіна, вітренківська „Народна опозиція” була представлена у всіх міськрадах і обласних південного сходу України. На початку квітня 2006 року міністр внутрішніх справ України Ю. Луценко підтвердив інформацію, що виборча кампанія блоку „Народна опозиція” фінансувалася саме М. Курочкіним, відомим під кличкою „Макс Бешеньий” [5].

Передвиборчі перегони 2007 року через свою швидкоплинність обійшлися спонсорам у 1 - 1,5 млрд. доларів. Фахівці вважають, що це приблизно вдвічі менше, ніж попередня кампанія [8]. Усі провідні політичні сили разом мали у своєму активі щонайменше по одному спонсору-олігарху. Крім того, у лавах кожної великої партії чи блоку зберегли свою прописку два - три десятки меценатів-мільонерів. Найпотужнішою політструктурою за концентрацією капіталу на одне місце у списку була, безумовно, Партія регіонів.

Якщо порівняти надходження іноземного капіталу під час минулих кампаній, то варто відзначити, що цей процес був менш відчутним 2007 року. Аналіз свідчить, що використовувалися переважно кошти вітчизняних спонсорів.

Партія регіонів стоїть окремо від інших політичних мегаутворень – вона не перетинається з ними стосовно спонсорів. Крім головного регіонала Р. Ахметова, цю кампанію фінансували й інші члени партії – А. Ключев („Актив-банк”, „Єврокомплекс”), В. Горбаль (Укргазбанк), Б. Колесников (АВК), В. Ландик („Норд”), А. Пригодський (Міжрегіональний промисловий союз), О. Єдін („Інтер-контакт”), І. Гуменюк (ЗАТ „АРС”), А. Деркач (Укратомпром), Ю. Бойко, А. Кінах.

Бізнесмен В. Хмельницький, який залишив ряди БЮТу, був спонсором не лише Партії регіонів, що стала для нього „рідною”, а й блоку В. Литвина. В. Литвин отримував також допомогу з боку ІСД, що фінансував його ще 2006 року.

Другим проектом, який фінансував ІСД, був НУ - НС. Спонсори „Нашої України” залишилися незмінними: О. Третяков (АТЕК), М. Мартиненко (Торговий дім „ВАТ „Фірма”), Д. Жванія („Брінкфорд”), О. Слободян („Оболонь”), В. Тополов („Київ – Донбас”), Є. Червоненко („Орлан”), П. Порошенко (Укрпромінвест) та інші.

Не виключено, що дніпропетровський бізнесмен І. Коломойський повністю не відмовився від фінансування блоку Ю. Тимошенко. У фінансуванні передвиборчої кампанії БЮТ брали участь усі прописані в ньому бізнесмени: О. Фельдман (АВЕК), Т. Васадзе (АвтоЗАЗ), К. Жеваго (банк „Фінанси і кредит”), Н. Королевська (Луганськхолод).

У комуністів істотних змін у списках спонсорів не відбулося. Основним меценатом КПУ віднедавна став російський бізнесмен К. Григоришин. Його представниками у партійному списку були Є. Мармазов („Енергетичний стандарт України”) та О. Бабурін (АвтоЗАЗ).

Соціалістам вдалося зберегти свого практично єдиного спонсора – В. Бойка (металургійний комбінат ім. Ілліча). Кампанія СПУ локально підтримувалася дрібнішими спонсорами-депутатами в окремих регіонах.

За підрахунками фахівців, реальна вартість виборчої кампанії 2007 року становила близько 5 млрд. грн., з яких приблизно 4 млрд. витратили Партія регіонів, НУ-НС і БЮТ [8].

Отже, можна зробити **висновок**, що витрати провідних політичних партій під час парламентських виборів зазвичай чималі. Політичні сили використовували всі можливі канали надходження коштів. Крім бюджетних коштів і коштів вітчизняних донорів партії використовували й іноземні джерела.

Головна проблема полягає в тому, що фінансування партій закрите від суспільства, хоча воно й прагне пильно стежити за цим процесом.

Література:

1. Относительно некоторых аспектов российского фактора в парламентских выборах // ТІАО. – 2002. - № 9 – С. 3 - 5.
2. Російські фінансово-промислові групи в Україні // <http://www.spa.ukma.kiev.ua/visnyk/index.php?op=view&t=46>
3. **Биденко А.** Раздвоение публичности // Аргументы и факты в Украине. – 2002. - Январь (№ 5).
4. **Мошес А.** Российский фактор в украинских парламентских выборах 2002 г. // Національна безпека і оборона. – 2002. - № 2. – С. 50 - 53.
5. Ресурси політичних партій // http://www.prostirdemokratii.com.ua/vibori2006a.php?article_v=2&article=1
6. Вибори 2006: умови, чинники, суб'єкти // Національна безпека і оборона. – 2005. - № 10. – С. 2 - 37.
7. Что сказал Березовский. Текст протокола встречи между опальным российским олигархом и украинскими парламентариями // <http://lenta.ru/articles/2005/10/11/protocol/>
8. **Граніна В.** Сплиття покаже // http://www.kontrakty.com.ua/show/ukr/print_article/9471/4020079471.html
9. **Їузнецов А.** Структура российских прямых капиталовложений // МЭ и МО. – 2007. - № 4. – С. 69 - 76.
10. **Лапкин В., Пантин В.** Политические трансформации в России и на Украине в 2004 - 2006 гг.: причины и все возможные последствия // Полис. – 2007. - № 1. – С. 104 - 119.
11. Політичні і економічні перетворення в Росії і Україні. – М.: „Три квадрата”, 2003.
12. **Либман А., Хейфец Б.** Экспансия российского капитала в страны СНГ. – М.: „Экономика”, 2006.